

BÖLGESEL KALKINMADA ÜNİVERSİTELERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL ROLÜ¹

Yakup YILDIZ

İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
yakupyildiz@hotmail.com

ÖZET

Ülkemizin farklı coğrafi bölgeleri farklı kalkınmışlık düzeyine sahiptir. Siyasi yönetimler ve ilgili kuruluşlar bölgelerarası farklılıkları en aza indirerek kişi başına düşen milli geliri artırmak üzere çeşitli kalkınma projelerini hayata geçirmektedir. Kalkınma kavramı ekonomik anlamları yanında bir zihniyet meselesi olarak da karşımıza çıkar ve ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki değişimlerin tümünü içerir. Bölgesel kalkınmada üniversitelerin doğrudan ve dolaylı etkileri vardır. Üniversitenin kurulduğu bölge ve şehirler bu kurum etrafında ortaya çıkan ekonomik gelir akışı ve sosyo-kültürel değişimlerden payını almaktadır. Ancak bölgesel kalkınma açısından üniversitenin asıl rolü, bu kurumlarla birlikte ortaya çıkan gelişmelerden ziyade, kurucu ilke ve değerler oluşturmak, toplumsal değişim ve dönüşüme yön vermektir. Bu çerçevede üniversitenin bazı fonksiyonları şöylece sıralanabilir: eğitim-öğretim faaliyetleri, bilim ve bilgi üretimi, bir bilim siyaseti ve geleneği oluşturmak, bir gelecek tasavvuru oluşturmak, toplumsal ve kültürel devamlılığı sağlamak, bölgenin imkân ve problemleri üzerine yoğunlaşmak, ilgili kurumlarla işbirliği ve eleştiri. Çalışmamızda bölgesel kalkınma açısından üniversitenin kurucu rolü incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Üniversite, Kalkınma ve Zihniyet

THE SOCIAL AND CULTURAL ROLE OF UNIVERSITIES ON THE REGIONAL DEVELOPMENT

ABSTRACT

Our country's geographic regions have disparities as of development situation. Political managements and related institutions have realized many development projects to minimize regional disparities an maximize per capita income. We face to the concept of development as a matter of mentality besides its economical meaning and it includes all changes in the social and cultural areas. Universities have some effects on regional development directly and indirectly. The regions have university, naturally benefit from it as of socio-cultural and economic dimensions. But as regional development the main role of university is to form basic principles and values and to lead to social changes and transformations. In this context some functions of university can be listed as follows: Educational activities, to produce knowledge and science, to form strategy and tradition of science, to construct the concept of future, to supply social and cultural continuity, to focus on regional problems and conditions, to cooperate with related instutions, to lead and criticize. In this study, it is examined the basic role of university on the regional development and social changes.

Keywords: Regional development, University, Development, Mentality.

---

¹ Bu makale 28-30 Eylül 2016 tarihinde Muş Alparslan Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen Ünidap Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı'nda sunulan tebliğin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

1. GİRİŞ

Bölgesel kalkınma terimi genel olarak “bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için istihdam ve üretimi destekleyerek ekonomik faaliyetleri canlandırmaya çalışmak” şeklinde tanımlanmaktadır.² Ülkelerin ve coğrafi bölgelerin, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda farklı bölgesel özelliklere sahip olması bölgesel kalkınma kavramını gündeme getirmiştir. Batı’sı Doğu’suna göre daha gelişmiş olan ülkemizin coğrafi bölgeleri arasında da gelişmişlik düzeyi bakımından önemli farklılıklar vardır. Bu farklılıkları en aza indirmek, bu bölgelerin genel refahtan pay almasını ve üretime katılımını sağlamak amacıyla ülkemizde resmi ve sivil kurumlar tarafından çeşitli projeler yürütülmektedir. Bu kurumlar arasında başta Kalkınma Bakanlığı olmak üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, kalkınma ajansları, üniversiteler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları yer almaktadır.

Kalkınma çabaları toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen faaliyetler bütünü olarak tanımlanmakla birlikte, bu olgu farklı değişkenleri içermekte, bu değişkenler arasında ekonomik değişkenler öne çıkmaktadır (Dalğar, Tunç ve Kaya: 2009, 42). Toplumsal kalkınmada şüphesiz ekonomik iyileşmelerin büyük bir etkisi vardır. Ancak ekonomik refah tek başına hiçbir zaman gelişmişliğin ve kalkınmışlığın ölçütü olamaz. Kalkınma olgusu bir toplumun zihniyetiyle, felsefe ve kültürüyle birlikte ele alınabilir. Bu açıdan ekonomik faaliyetlere yön veren bir dünya görüşü, bir bilgi sistemi ve değerler manzumesi olmadıkça bu alandaki gelişmeler tek başına kalkınmayı temin edemez. S. Ülgener’in de işaret ettiği gibi, gerçekte ekonomik yaşam insanlar arasındaki ilişkilerin yalnızca bir bölümünü oluşturur (Ülgener: 2006, 20). Oysa bütün toplumlarda ekonomik gelişme, ekonomik olmayan bir takım unsurlarla, dinî, estetik, kültürel ve sosyal değerlerle örülüdür (Ülgener: 2006, 299). Nitekim kalkınmanın, salt üretimin ve kişi başına gelirin artışından ibaret olmayıp sosyo-ekonomik ve kültürel yapıdaki değişim ve gelişimlerle, hatta politik ve psikolojik etkenlerle yakından ilişkili olduğunu belirten görüşler de vardır (İldırar: 2004, 5).

İster ekonomik ve sosyal, isterse kültürel alanlarda olsun, bütün ilerlemelerin merkezinde insan ve onun zihniyeti yer almaktadır. Bu açıdan kalkınma ve değişim her şeyden önce bir zihniyet meselesidir. Zihniyet “dünyaya, hayata, varlığa ve insanlara ilişkin bir düşünceler ve inançlar bütünü”dür. Toplumun zihniyeti değişmedikçe, yani “dünyaya bakışları, algıları, geleceğe ilişkin soruları ve verdikleri cevaplar” değişmedikçe kalkınma adına farklı bir gelişme olmayacaktır. Çünkü zihniyetimiz yaşama biçimimizi, ilkelerimizi ve kurumlarımızı belirlemektedir. (Çalış: 2013, 144-145). Bu bakımdan üniversite her türlü değişim ve gelişimin merkezinde yer alan ve her türlü “hakikat arayışı”nın odağında bulunan bir kurumdur. Burada tüm gerçeklik çok yönlü olarak araştırılır ve insanlığın hizmetine sunulur (Çiçek: 2016, 37). Bu yönüyle kalkınma, yalnızca ekonomik yönleriyle değil, sosyal, kültürel, dini, siyasi ve entelektüel yönleriyle bir bütün olarak ele alınması gereken bir olgudur. Bu bütünlüğü sağlama ve yerel problemlerden hareketle evrensel bir perspektif oluşturma konusunda üniversiteye büyük sorumluluk düşmektedir.

2. BÖLGESEL KALKINMA VE ÜNİVERSİTE

Üniversiteler bölgesel kalkınmaya doğrudan veya dolaylı olarak etki eden kurumlardan biridir. Ülkemizde üniversite sayısı son yıllarda giderek artmış, hükümetin “her ile bir üniversite” projesi çerçevesinde üniversitesi olmayan şehir kalmamıştır. Anadolu’nun bütün şehirlerinde kurulan bu yeni üniversitelerin kuruldukları şehirlerde hızlı bir değişim ve dönüşüm başlattığı bir gerçektir. Yapılan araştırmalar üniversitelerin kuruldukları illere özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan önemli

² <http://www.oecd.org/regional/regional-policy/regionaldevelopment.htm> (Erişim tarihi: 25 Ağustos 2016).

katkılar sağladığını göstermektedir. Bu çerçevede “üniversiteler, bir yandan yarattığı gelir akımı ile kentin gelişmesinin maddi koşulunu oluştururken, diğer yandan da gelişmenin bilimsel ve sosyal/kültürel koşullarını hazırlamaktadır” (Öztürk, Torun ve Özkök: 2011, 145). Üniversitelerin kuruluşuyla birlikte demografik hareketlerden kültürel çeşitliliğe, çeşitli hizmet sektörlerinden kentleşme ve mimariye kadar birçok unsur bu değişimden etkilenmektedir.

Yükseköğretim kurumlarının bölgesel kalkınmaya etkileri üzerine yapılan araştırmalarda daha ziyade bu kurumların bölgesel kalkınmaya ekonomik açıdan yaptığı katkılar ve üniversite-sanayi işbirliği üzerinde durulmaktadır. Bize göre üniversite etrafında ortaya çıkan bu değişimler üniversitelerin kuruluş amacından ziyade sonuçlarıyla ilgilidir. Başka bir deyişle üniversiteler bölgesel ekonomilerin canlanması amacıyla değil, bizzat eğitim-öğretim, bilgi ve bilim amacıyla kurulur. Bu etkinlikler sonucunda toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında değişimlerin yaşanması doğaldır. Buradaki asıl problem bütün bu değişimlerin belli hedefler çerçevesinde planlı, programlı ve bilinçli bir şekilde yapılıyor olması ve üniversitenin bu süreçte aktif rol alıp almayacağıdır. Bize göre üniversite bölgesel kalkınma açısından ekonomik, sosyal ve kültürel üretim/tüketim, değişim, dönüşümün bir aracı olmaktan öte bütün bu toplumsal değişimleri yöneten bir konumda olmalıdır. Bu nedenle bu çalışma ideal bir toplumun oluşumunda üniversiteye düşen görevleri ideal bir düzlemde sunmayı hedeflemektedir.

3. ÜNİVERSİTELERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL FONKSİYONLARI

Kalkınma meselesinin her şeyden önce bir zihniyet değişimi, bir gelecek tasavvuru, ekonomik-sosyal ve kültürel anlamda topyekün bir değişim ve gelişim hareketi olduğunu belirtmiştik. Bu anlamda üniversiteler değişimin önünü açan, katkıda bulunan veya belirli bir istikamete yönlendiren kurumların başında gelmektedir. Gelişme yahut kalkınma kavramının üniversite ile doğrudan ilişkili olduğu kuşkusuzdur. Çünkü büyük üniversitelere sahip olan ülkelerin hepsi de gelişmiş ve kalkınmış ülkelerdir (Çalış: 2013, 140). Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmada üniversitenin üstleneceği fonksiyonlar şu şekilde sıralanmaktadır: doğrudan ekonomik etki, sermaye yatırımı, bölgesel koşullara etki, insan kaynağı ve bilgi üretimi, mevcut bilginin aktarımı, teknolojik yenilik, bölgesel liderlik ve bilgi altyapısının oluşturulması (Lindqvist: 2012). Üniversiteye biçilen bu roller üniversitenin geleneksel eğitim ve araştırma görevinden farklı olarak artık stratejik roller üstlendiğini ve bölgesel kalkınmada önemli bir aktör durumuna geldiğini göstermektedir.

Bölgesel kalkınma açısından üniversitenin fonksiyonlarına bakacak olursak, üniversitenin bölgesel kalkınma konusunda doğrudan ve dolaylı katkılar olmak üzere bazı roller üstlendiğini/üstlenmesi gerektiğini görürüz. Bunlar arasında eğitim-öğretim ve inceleme araştırma başta olmak üzere bilgi ve bilim üretimi, teknolojik yenilikler, bir bilim geleneği oluşturma ve bir gelecek tasavvuru oluşturarak geleceği inşa etme, toplumsal ve kültürel devamlılığı sağlama, toplum ve siyasete rehberlik etme, kurumlar arası eşgüdüm ve işbirliği ve nihayet tenkit görevi sayılabilir. Bu başlıkları biraz daha açacak olursak üniversitenin bölgesel, ulusal ve evrensel anlamda kalkınma konusundaki fonksiyonları daha belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır.

3.1. Eğitim-öğretim faaliyetleri

Üniversite TDK'nın resmi sitesinde “bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu” olarak tanımlanmaktadır. Bu tarifte de belirtildiği gibi üniversite genel olarak yüksek düzeyde eğitim-öğretim faaliyetinde bulunan, bilim ve bilgi üreten bir kurumdur.

Bu çerçevede eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunmak ve ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda yüksek nitelikli insan gücü ve yönetici kadrolar yetiştirmek üniversitenin en aslı görevlerinden biridir.

Üniversite eğitim-öğretim faaliyetleri ile temel olarak bilgilenmiş ve yetişmiş insan gücüne katkı sağlamaktadır. Ancak üniversite öğrencilere bir mesleği yürütmek için gerekli bilgileri vermenin yanı sıra, onların bir bütün olarak gelişmesine, kendisine, çevresine ve ülkesine faydalı birer insan olarak yetişmesine de çalışır. T. Duralı'nın da ifade ettiği gibi "insanlaşma"nın başlangıcı eğitimidir. Bunun ilerleyen aşaması okullaşma, okullaşmanın son aşaması ise üniversite öğretimi'dir. Bu bakımdan üniversiteler, "bir milletin beyin takımını, kurmay takımını yetiştiren" kurumlardır (Duralı: 2015, 12). Bu anlamda üniversite ülke insanlarına yüksek düzeyde nitelik kazandıran eğitim-öğretim kurumudur (Adem: 2008, 170).

Eğitimli bireylerden oluşan bir toplumun kalkınma hızı ve düzeyi diğer toplumlara göre daima daha yüksektir. Üniversite en yüksek entelektüel (bilimsel, felsefî, dinî, ahlakî ve estetik) değerleri genç araştırmacılara benimsettiği ölçüde (Bolay: 2011, 106) toplumsal hayatın ilerlemesine, bilimsel ve entelektüel düzeyin artmasına katkıda bulunur. Bilgi ve entelektüel değerlerle donanmış her bir öğretmen, siyasetçi-bürokrat ve bilimsel araştırmacı, toplumsal hayatın bir ferdi olarak, toplumsal hayatın değişimi ve dönüşümünde rol alacak, bilgi toplumunun oluşmasına katkıda bulunacaktır. Üniversite diğer taraftan hazırlamış olduğu eğitim programlarıyla sosyal hayatı biçimlendirmeye ve bireylerin aktif olarak katılacağı bir toplumun oluşturulmasına çalışır. Bu çerçevede demokratik düşünceyi benimseyen, yaratıcı ve üretici ve çok yönlü düşünebilen, öğrenmeyi öğrenen, problem çözen, insanlara saygılı, hoşgörülü, iletişim becerileri gelişmiş bireyler yetiştirmek temel hedeflerdendir (Çoban: 2016).³

Bize göre, bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından üniversiteler önemli bir kaynağa sahiptir. Bu kaynak geliştirmekte olan Türkiye'nin zengin tarihsel ve kültürel birikimi, farklı demografik ve etnografik yapısı, zengin yaşama tecrübesi ve hâlihazırda karşımızda bulunan karmaşık problemlerdir. Üniversiteye düşen görev bu problemleri mevcut bilgi birikimi ve tarihsel tecrübe ışığında incelemek, bu tür problemlere çözümler aramak ve bunların çözümü için yeni ve etkili teknikler geliştirmektir. Bu açıdan bölge üniversiteleri bölgenin tarihi, kültürel birikimi ve sosyo-ekonomik problemlerine dayalı bir gelenek oluşturabilirse sürekli etkilerden de söz edilebilir.

3.2. Bilim ve bilgi üretimi

Üniversiteler bilim ve bilgi üreten kurumların başında gelir. Alanında uzman, nitelikli eğitimci ve araştırmacıları bünyesinde barındıran üniversite, eğitim-öğretim faaliyetleri yanında bilimsel araştırmalar yapmak, var olan bilgiyi zenginleştirmek, bilgiyi güncellemek ve yeniden üretmekle yükümlüdür. Nitekim ekonomik, sosyal ve kültürel alandaki gelişmelerin tümü bilim ve düşünce üretimi ve buna bağlı olarak teknolojik buluşlarla yakından ilişkilidir (Bolay: 2011, 107).

Bilgi ve bilim üretimi konusunda üniversitenin öncelikli görevi ülkenin ihtiyacı olan bilim ve bilgiyi üretmek ve gerektiği ölçüde yaymaktır. Bölge üniversitelerinin özellikle bulunduğu şehir/bölgenin imkân ve problemlerini tespit ederek bunların üzerinde yoğunlaşması bölgesel ve ulusal kalkınmaya katkı sağlayacaktır. Nitekim bölgesel kalkınma stratejileri çerçevesinde siyasi yönetimler bu tür inceleme ve araştırmalara yüksek düzeyde fonlar ayırmaktadır. Bu anlamda bölgedeki ekonomik kaynaklar, demografik araştırmalar, yoksulluk, birlikte yaşama kültürü, terör, ekonomik

³ <https://prezi.com/qd8xq1m6kck/universite-nediruniversiteli-olmak-nedir/> (Erişim tarihi: 20 Ağustos 2016).

eşitsizlikler, gençlik problemleri, karmaşık kültür meseleleri üniversitenin incelemesi ve araştırması gereken konular arasında yer almaktadır.

Üniversitenin gerçekleştirdiği bilgi üretimi ve bilimsel etkinliğin sürdürülebilir olması için akademisyenlerin soyut konuların dışında, güncel ve ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte inceleme ve araştırmalar yapması gerekir. Çünkü bilimin en önemli niteliklerinden biri kuşkusuz sorun çözmektir. İster ekonomik, ister sosyal ister kültürel olsun, karşılaşılan bütün meselelerde nesnel, anlaşılır ve toplumsal karşılığı olan bilgiyi üretmek üniversitelerin temel görevlerinden biri olmalıdır. Bize göre böylece üniversiteler günümüz sivil toplum kuruluşları ve güncel medyanın ürettiği hal çarelerinin ötesinde çözüm sunabilme yeteneğine sahip olabilirler.

3.3. Bir bilim siyaseti ve geleneği oluşturma

Üniversite kavramı özel bir ilgi, inceleme merakı, bilgi ihtiyacı, entelektüel bir arayış ve bunları destekleyecek bir ortamın varlığı anlamına gelir. Ancak bütün bu çabaların yürütülebilmesi için bu ilgi ve merakı taşıyacak bir “gelenek”, bu “geleneği aktarabilecek kurumsal bir yapı” ve “organizasyonel bir tecrübe”nin olması gerekir. Çalışım da belirttiği gibi bu yapıların sürdürülebilmesi için akademik özgürlük, belli ölçüde özerk bir yapı, bilginin aktarılması ve bilgiye erişmek için farklı düşünce biçimlerinin serbestçe tartışılabileceği bir ortama ihtiyaç vardır (Çalış: 2013, 135-136).

Öte taraftan üniversite sadece bilgiyi aktaran, yorumlayan değil, aynı zamanda üreten bir kurumdur. Bu bakımdan üniversitenin bir “bilim siyaseti” geliştirmesi gerekir. Bize göre her üniversite evrensel vizyonuna paralel olarak yerel ve bölgeye has bir “bilim siyaseti” geliştirmelidir. Ancak üniversitenin bilim siyaseti diğer meslek erbabının, asker, sanatçı, bürokrat vs. siyasetinden farklıdır. İ. Kara'nın ifadesiyle, “ilmin de bir siyaseti var”dır. Ancak ilim siyaseti, politikacının siyasetinden farklıdır. Üniversitenin ilim siyaseti politikacının siyaseti seviyesine inerse orada ilim olmaz. İlim adamı veya üniversite her şeyden önce ele aldığı problemi felsefi açıdan kavramsallaştırmak durumundadır (Kara: 2010).⁴ Bu anlamda bilim adamının siyaseti doğrudan pratik ve pragmatik sonuçlara odaklanmaz. Çünkü “bilim bir idealizm”dir (Duralı: 2015, 13). Bu çerçevede bilim adamı bir menfaat için değil, yalnızca bilimin kendisi için çalışır. Üniversite bilgi, hikmet ve hakikatin arandığı yerdir. Bilginin teknolojiye dönüştürülmesi veya ticarileştirilmesi üniversitenin görevlerinden biri değildir (Çalış: 2013, 133).

Şüphesiz üniversite evrensel bir kurum olarak evrensel bilgiyi hedefler. Ancak bu bilgiye ulaşmanın yolu da yerel bilgileri bir araya getirmekten, bunları ortaya çıkarmaktan geçer. Bu bakımdan üniversite öncelikle bulunduğu bölgenin ihtiyaçları ve imkânları doğrultusunda bilgi üretmeli, bilim siyasetini bulunduğu bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel problemlerinden hareketle geliştirmelidir. Üniversite tarihsel, kültürel ve coğrafi mirası devralıp kendi bilim geleneğini oluşturarak bunu gelecek kuşaklara aktarır. Bilimsel bir gelenek oluşturmanın ilk koşulu “tevarüs mekanizması”nı işletmektir. Yani bir bilim adamının kendi ilgi alanında gidebildiği kadar geriye gidip geçmişteki bütün ilmî, fikrî, sanatsal ve kültürel birikimleri devralması ve bunları geleceğe aktarmasıdır. Üniversite bu mirası devralmakla kalmaz, bu bilgiyi kendi döneminin ihtiyaçları, zorunlulukları ve ufukları üzerinden yeniden üretir. Bununla birlikte üniversite yalnızca içinde yer aldığı toplum, ülke veya komşu ülkelerin problemlerini değil, aynı zamanda tüm insanlığın problemlerini, evrensel problemleri ele alarak bir üniversite haline gelir (Kara: 2010).

⁴ Prof. Dr. İsmail Kara'nın 13.05.2010 tarihinde Kırklareli Üniversitesi Söyleşileri kapsamında yaptığı “Üniversite ve Şehir” başlıklı konuşmasının yayımlanmamış metninden alınmıştır.

Bir bilim siyaset ve geleneğinin oluşması için bazı koşulların temin edilmesi gerekir. Öğretim üyesinin bilimsel kimliği, özbilinci ve özgüveni yanında üniversitenin mekânı, mekânın mimarî özellikleri ve üniversitenin sosyo-kültürel imkânları da bu koşullar arasında yer alır. Bu bakımdan üniversite yalnızca bilimsel motivasyonu, hedefleri, meşgaleleri, ufku ve vizyonu ile değil, kütüphane, konferans salonu, sergi alanları gibi sosyal ve kültürel imkânlarıyla da bilimsel geleneğin temsilcisidir. Örneğin “dünya literatürünü takip edebilen çok zengin bir kütüphane ve dokümantasyon merkezi” bölge ve üniversite için büyük bir zenginliktir (Bolay: 2011, 107). Bütün bu niteliklerden dolayı üniversite bir şehrin veya bölgenin bilimsel otoritesini temsil eder. Üniversite etrafında yaratılan bilimsel ortamla birlikte, binaların tasarımı, üniversite etrafında yürütülen sosyo-kültürel ve ekonomik faaliyetler üniversiteyi bölgesel kalkınmanın önemli bir aktörü haline getirir.

3.4. Geleceği kurma ve toplumsal bir gelecek tasavvuru oluşturma

Üniversiteler, B. Komsuoğlu'nun da belirttiği gibi, bilimsel, sosyal ve hatta siyasi yeniliklerin alanı haline gelmiştir. Çünkü geleceğin kadroları burada hazırlanmakta, önemli toplumsal değişikliklerin çoğu üniversite ortamında biçimlenmektedir (Komsuoğlu: 2006, 24). Bütün bu değişimler tesadüflerin dışında, belirli bir ideal ve bir gelecek tasavvuru etrafında gerçekleşiyorsa anlamlıdır. Böylesi bir gelecek tasavvurunun oluşmasında ve geleceğin inşa edilmesinde üniversitelerin önemli bir rolü vardır. Toplumun geleceğini inşa etme görevi ile bilim geleneği oluşturma hedefi bu noktada birbirini tamamlar. Üniversite toplumun gelecek tasavvurunu tarihsel birikim ve tecrübelerden hareketle kurar, geçmişten gelen bu canlı kültür değerlerini bugünkü koşullar ve gelecekteki beklentilerle yoğurarak ideal bir senteze ulaşmaya çalışır (Bolay: 2011, 106).

Gelecek tasavvurunun oluşturulmasında tarihsel ve kültürel birikime yapılan atıflar kurucu değerlerin belirlenmesi ve istikametini tayini açısından önemlidir. Bu değerler ne kadar köklü ve derin ise bilim adamı gelecek fikrini oluşturmada o ölçüde özgüven sahibi olacaktır. Ancak, geçmişi bugüne taşıyarak sadece bunlarla yaşamının da imkânı yoktur. Çünkü dünü oluşturan koşullar bugün artık değişmiştir. Hayat kendi akışı içinde dinamik bir yapıya sahiptir. Yaşamak için yeni fikirlere, ideallere ve yeni bir tasavvura ihtiyaç vardır. O halde bilim adamına düşen görev değişen koşullar içerisinde sürdürülmesi gereken değerleri ayırmak, dünün değerlerini bugünün ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlamak, toplumsal değişimi yönlendirerek, onu belli istikametlere yöneltmektir.

3.5. Toplumsal ve kültürel devamlılığı sağlama

Üniversitelerin, temel işlevleri gereği kendi toplumları ile sağlıklı bir ilişki içerisinde olması gerekir (Önal: 2016, 333). Bu bakımdan şehir ve üniversite arasında iç içe geçmiş bir ilişki biçimi vardır. “Eğitim, bilgi üretimi, kültür üretimi ve ortamı, demografik etkileşim ve ekonomik” gelişmeler bu ikisi arasında birbirini ilerleten bir etkileşim sürecini zorunlu kılmaktadır (Günel: 2013, 160). Üniversite eğitim faaliyetleri ve toplum üyelerine kazandırdığı farklı zihniyetle toplumu etkileyip yönlendirebilir. Ancak bunun öncelikli koşulu, her konuda olduğu gibi ülkenin tarihini, toplumun inanç, kültür ve geleneklerini tanımak, daha sonra bunları ortaya çıkarıp dünyaya açarak evrensel kültür ve bilime katkı sağlamanın yollarını aramaktır (Bolay: 2011, 107-108). Üniversiteler ait olduğu toplum, kültür ve medeniyetle bağını koparmamalıdır. Çünkü sosyal, kültürel ve bilimsel gelenekle bağını koparan bir üniversite gerçek anlamda bir kuruma dönüşmez (Önal: 2016, 343).

Şüphesiz bütün toplumlar kendilerine özgü kültürel bir doku ve farklı yaşama tecrübelerine sahiptirler. Toplumu bir arada tutan değerler zamanla değişse de, değişmeyen/değişmemesi gereken bazı özel değerler vardır. Örneğin bayramlaşma, yardımlaşma ve dayanışma, misafirperverlik, düğün

ve eğlence, cenaze vb. kültürel olarak toplumu bir arada tutan ve toplumsal devamlılığı sağlayan geleneklerdir. Üniversite toplumsal ve kültürel devamlılık açısından geleneksel değerler üzerine incelemeler yapar, geleceğe ilişkin bir takım öngörülerde bulunur, mevcudun korunması ve geliştirilmesi adına toplumsal yozlaşma ve çözümlere karşı belli bir duyarlılık geliştirir. Bu bakımdan üniversitenin topluma ait kültürel varlıkların tespiti, korunması ve aktarılması hususunda öncelikli bir görevi vardır.

Öte taraftan bilim ve düşünce üretimi üniversitenin tekelinde de değildir. Üniversite dışında çeşitli toplumsal ve kültürel meselelerle iştigal eden, çeşitli sanat dallarıyla uğraşan kişiler de vardır. Resim, fotoğraf, müzik, folklorik incelemeler vs. Bu kişiler de o şehrin imkân ve potansiyeline dâhildir. Üniversitenin bu imkânları keşfedip bu kişilerin üretimlerini çeşitli etkinlikler arasında değerlendirmesi gerekir. Yine bu çerçevede halka açık kurslar ve sertifika programları, çeşitli kültürel ve sanatsal etkinlikler, toplumsal ve kültürel konularda çeşitli seminer, konferans ve sempozyumlar üniversitenin şehirle bütünleşmesi açısından faydalı olabilir. Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki, halkla kurulacak temaslarda üniversite belirleyici bir rol oynamalı ve ilişkiler popüler kültürün cazibesine kurban edilmemelidir.

Ülkemizin doğu bölgesinde yaşanan terör olayları bölgesel toplumsal, kültürel ve entelektüel kalkınmanın önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Üniversite bu konuda yapacağı çalışmalarla bölgesel barışın, uzlaşma ve birlikte yaşama kültürünün oluşmasına katkıda bulunmalıdır. Bize göre bu konu siyasi ve askeri tedbirlerden ziyade toplumsal bilinçle ve toplumsal iradenin baskın gelmesiyle çözülebilecek bir sorundur. Ancak toplumsal baskı mekanizmalarının çalışabilmesi için olumsuz koşulların bölgeye maliyeti konusunda toplum bilinçlendirilmeli, bölgesel koşullar değişmediği sürece ortaya çıkacak olan maliyetin rasyonel analizi yapılarak objektif bir biçimde halka anlatılmalıdır. Bu çerçevede üniversitelerin herhangi bir ideolojik saplantıya düşmeksizin bilimsel veriler ışığında ortaya koyacakları bakış açısının mevcut atmosferin pozitif yönde değişimine katkı sunabilme ihtimali her zaman vardır. Kısacası üniversite sosyal bilinci ve değerleri yüksek, çevre duyarlılığı gelişmiş bir toplumun yaratılmasında etkili olabildiği takdirde sürdürülebilir bir kalkınmanın yolu da açılmış olacaktır.

3.6. Bölgenin imkân ve problemleri üzerinde yoğunlaşma

Üniversitelerin bölgesel kalkınmaya daha fazla katkı sağlayabilmesi için inceleme ve araştırmalarını bulunduğu bölge/şehrin ekonomik, sosyal ve kültürel varlıklarına, imkân ve problemlerine yoğunlaştırması gerekir. Şüphesiz her bölgenin, hatta bazı şehirlerin kendine özgü ekonomik değerleri, farklı sosyo-kültürel, dini ve etnik altyapısı, bunlara paralel olarak bazı özel problemleri vardır. Bu zengin kültürel altyapı ve karmaşık problemler yumağı üniversitelerin çalışma alanlarını oldukça genişletmektedir. Üniversitelerden beklenen buldukları şehri ve bölgeyi her bakımdan kalkındırmaları ve geliştirmeleri, daha da önemlisi yerel kültürleri inceleyerek bunları millî ve evrensel kültüre entegre etmeleridir (Bolay: 2011, 107).

Evrensel bir kurum olan üniversitelerin yerel konular ve problemler üzerine yoğunlaşması onun evrensel niteliği ile bağdaşır mı? Yahut bu problemler üniversiteyi yerel ve mahalli bir düzeye düşürür mü? Gerçekte üniversiteler her türlü problemi evrensel bilgiler ışığında araştırma, inceleme ve çözümlenme imkânına sahip kurumlardır. Bu bakımdan üniversite yerelle evrenselin birlikteliğini temsil eder. İ. Kara'nın da belirttiği gibi "Büyük üniversiteler sadece 'insanlığın' problemleriyle uğraştıkları için değil kendi devleti-milletinin problemleriyle uğraştıkları için büyüktürler. Millî olanla evrensel olan arasında üniversite ciddi bir fonksiyon icra eder, etmelidir (Kara: 2010)." Bu bakımdan

yerel/bölgesel/millî imkânlar ve problemler özellikle bölge üniversitelerinin kendilerini diğer üniversitelerden farklılaştırmaları için önemli birer fırsattır.

Ülkemizin coğrafi bölgeleri arasında imkânlar ve problemler açısından farklılıklar mevcuttur. Bölgenin imkânları dediğimizde tarihi ve kültürel doku, geçmiş yaşama tecrübesi, enerji kaynakları, verimli araziler, bitki örtüsü, canlı çeşitliliği, coğrafi özellikler, doğal güzellikler, yemek kültürü, yerel mimari örnekleri vs. gibi bölgelere has özellikleri kastediyoruz. Bölgeler arasında imkânlar kadar problemler de farklılık göstermektedir. Örneğin doğu bölgelerinde terör başta olmak üzere iş ve istihdam, dış göç önemli problemler arasında yer alırken batı bölgelerinde ise konut ihtiyacı, göç alma, trafik vs. problemlerle karşılaşılabilir. Üniversiteler bölgelerinin imkân ve problemleri üzerine derinlemesine inceleme ve araştırmalar yaparak hem bölgesel imkânların daha iyi değerlendirilmesine, hem de problemlerin çözümüne yönelik çalışmalarda bulunmalıdırlar. Böylece üniversiteler, diğer paydaşlarıyla birlikte, sosyal ve kültürel dokunun korunmasına, geliştirilmesine ve bölgesel refahın artmasına katkıda bulunur, aynı zamanda siyasi yönetimlerin işlerini kolaylaştırırlar. Nitekim “her ile bir üniversite” kuran siyasi iradenin hedefi devlet desteğiyle birlikte her bölgenin kendi imkânlarını kullanarak kalkınmasının ve ülke ekonomisine katkı sağlamasının yolunu açmak ve problemlerin yerinde tespit edilerek bunların yine yerel dinamikler tarafından çözülmesine yardımcı olmaktır. Üniversitelerin araştırma-inceleme fonlarına ayrılan yüksek pay bunu açıkça göstermektedir.

Üniversitelerin bölgesel kalkınmada etkin bir rol üstlenebilmesi için bölgenin imkân ve ihtiyaçlarının dikkate alınması, açılacak yeni fakülte ve bölümlerin bölgesel imkân ve ihtiyaçlara göre düzenlenmesi gerekir. Üniversite böylece belli alanlarda uzmanlaşarak özgünleşme imkânı bulabilir. Örneğin tarım ve hayvancılığın yaygın olduğu bölgelerde ziraat ve veterinerlik fakültelerinin kurulmasından daha doğal bir şey olamaz. Yine, taşın bol bulunduğu ve bu malzemeden üretilen yerel mimarinin öne çıktığı bir bölgede mimarlık fakültesinin açılması ve bu birimde geleneksel mimari ile modern mimarinin sentezlenme imkânlarının aranması, mimari yeniliğimiz için bir fırsat gibi görünmektedir. Örneğin mimari yapısıyla tüm dünyaya adını duyuran bir şehirde, örneğin Mardin’de, bir mimarlık fakültesinin kurulması hiç de anlamsız görünmüyor.

3.7. İlgili kurumlarla işbirliği ve rehberlik

Üniversitenin eğitim-öğretim, inceleme araştırma fonksiyonları yanında toplumu, toplumsal kurum ve kurumları ve siyasi yönetimleri bilgilendirme ve onlara rehberlik etme görevi vardır. Üniversite resmi kurumlardan yarı resmi kurumlara, yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına kadar geniş bir yelpazede yayılan kurumlar ile toplumun değişik katmanları arasında kurumsal etkileşim ve işbirliği sağlamaktır. Üniversite her ne kadar toplumsal yapıyı oluşturan bu kurumların faaliyetlerinden kısmen bağımsız olsa da, gerektiği durumlarda bilgi ve bulgularını bu kurumlarla paylaşarak yahut bunlar arasında eşgüdüm sağlayarak bölgenin ekonomik sosyal ve kültürel kalkınmasına öncülük etmelidir.

Ülkemizde yeni üniversite kurulan şehirlerde hızlı bir değişim ve dönüşümün başladığında kuşku yoktur. Ancak bu hızlı değişim ve dönüşümün bazı problemler doğurduğu/doğuracağı unutulmamalıdır. Alıncı kotarılmış binalar, aynı hızda oluşturulan akademik ve idari kadrolar, hızla açılan bölümler, üniversitenin kendi rüştünü ispat sadedinde artırdığı öğrenci sayıları, artan konut ve sosyal alan ihtiyacı vs. çarpık kentleşme problemini de beraberinde getirmiştir. Ekonomik gelişmelerle birlikte değişimi ve dönüşümü birlikte yaşayan kent sakinleri ve yatırımcılar artan ihtiyaçları karşılamak ve değişimden payını almak üzere harekete geçmiş, örneğin ortaya çıkan konut açığını kapatmak üzere hızlı bir yapılaşmaya gidilmiştir. Bu hızlı yapılaşmanın doğuracağı bazı altyapı, üstyapı ve trafik sorunları vs. çarpık kentleşmenin habercisidir. Bu anlamda hızla çehresi değişen

kentler bu değişim ve dönüşüme bir bakıma hazırlıksız yakalanmıştır. Bu çerçevede üniversitenin kentleşme problemleri üzerine eğilerek yerel yönetimlerle işbirliğine gitmesi ulusal bir sorumluluktur.

Çeşitli toplumsal tabakalar yanında üniversitenin siyasete de rehberlik etme görevi olduğunu belirtmiştik. Ancak üniversitenin bu konuda görev alanı dışına çıkarak bilimi siyasetin oyuncağı haline getirme riski de daima mevcuttur. Siyasiler üniversitelerin imkânlarından faydalanmak isteyebilirler. Akademi bu noktada bilimsel ağırlığını ortaya koyarak, ancak siyasi yönetimle herhangi bir sürtüşme içerisine girmeden, bilimsel gerçekler ışığında siyasetin yanlış uygulamalarına karşı çıkmalıdır. Nitekim geçmişte bazı üniversitelerin siyasetin haksızlık ve zulüm boyutlarına varan uygulamalarını meşru gösterme çabasının bütün ilim adamlarını ve bilim çevrelerini kısa sürede dejenere ettiği de bir gerçektir (Çalış: 2013, 139).

Üniversite kuşkusuz siyasilere yeri geldiğinde görüş bildirmeli, ancak aktif siyasete girmemelidir (Bolay: 2011, 109). Çünkü siyaset kanalıyla bilimin ağırlığını kaybetmesi üniversitenin anlamını yitirmesi demektir. Öte taraftan üniversite yürüttüğü faaliyetlerle “halk ve devlet arasında bir yol gösterici” olduğunu unutmamalıdır. Geçmiş dönemlere baktığımızda ilim adamlarının (ulemâ), halktan devlete itaat talebinde bulunduğunu, ancak devletten de halka adalet talebinde bulunduğunu görüyoruz. Bu bakımdan ilim adamları toplum ve devlet arasında arabuluculuk rolünü üstlenmiştir (Kara: 2010). Öte taraftan Üniversite toplumsal problemlerin çözümü konusunda siyasetçilerin işaretini beklemeden harekete geçmeli, öncelikli problemleri tespit ederek bunların çözüm yolları konusunda siyasetçileri yönlendirmelidir. Bir özeleştiri olarak belirtelim ki, akademik dünya bugün siyasetin peşinde sürüklenmektedir. Örneğin toplumsal bir problem olarak kürtaj meselesi, öğrenci evlerinin durumu, dindar nesil yetiştirme ihtiyacı vs. gibi konular siyasilerden önce akademinin ilgilenmesi gereken konulardır. Ne var ki akademi bu konuları siyasiler ortaya attıktan sonra tartışma ihtiyacı duymaktadır. Oysa bu tür problemler popülerleştikçe ve birer polemik unsuru haline geldikçe sağlıklı bir çözümün ortaya çıkması mümkün olamamaktadır. Bu sebeple akademi siyasetin arkasından değil, önünden yürümeli; inceleme, araştırma ve önerileriyle siyasete ışık tutmalıdır. Böylesi bir tutum akademik açıdan daha tutarlı olduğu için yönetimin işini de kolaylaştıracaktır.

4. ELEŞTİRİ

Kalkınma kavramına bilimsel, zihinsel, entelektüel bir ilerleme olarak bakacak olursak yeni fikirlerin, yeni düşüncelerin ve farklı düşünce alternatiflerinin ortaya çıkmasının temel koşullarından biri de üniversitenin eleştiri görevidir. “Konuşmayan ülke, tartışmayan üniversite, sorunlara seyirci kalan yahut yanlış tepkiler geliştiren kamuyou, hoşgörüsüz ve tahammülsüz fertler sözkonusu olduğu sürece kalkınmanın imkânı olmayacaktır (Demir: 2008, 158).” Bilim ve düşünce öncelikle üniversitede üretildiğine göre eleştirel yöntem bilim adamı için bir tercih olmaktan ziyade zorunluluktur. İ. Kara'nın ifadesiyle, üniversite gerektiğinde başkaldırır. Çünkü bu onun “ilmî ve ahlakî vazife”sidir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus “siyasallaşma tavrının, ilmîliğinin önüne geçmemesi”dir (Kara: 2010). Gerçekte bilim adamının eleştiriye gerekli yerde ve gerektiği ölçüde yapmadığı, yahut eleştiriye kuru bir ideolojik polemik düzeyine indirdiği, yahut sürekli muhalefete dönüştürdüğü durumlarda eleştiri anlamını yitirmekte, fikrî ve entelektüel gelişmenin bu en önemli mekanizmasının önü kapanmaktadır. Oysa eleştiri kurumların doğru işlemesi, alternatif düşüncelerin, yeni bakış açılarının ortaya çıkması için elzemdir.

Öte taraftan üniversite-siyaset ilişkilerinin dengeli bir şekilde sürdürülememesi akademiye ya “ulus devletin ideolojik bir aygıtı”na, yahut da “müzmin muhalefet” konumuna evirebilmektedir. Eleştiri hiç bir zaman ideolojik bir tavır alış, sürekli muhalefet, kabalık, nezaketsizlik ve hatta kavga

etmek değildir. Eleştiri alternatif bakış açılarıyla yeni fikirler geliştirmek, eksik veya fazlalıklara işaret etmek, muhataplarının gerçeği görmesine yardımcı olmak demektir. Bugün eleştiri konusunda yaşanan ve eleştiriye değersiz kılan şey eleştiriye bir zırh gibi kullanarak kimi ideolojik saldırılar yapma alışkanlığıdır. Doğruyu takdir etme, yanlış düzeltme konusunda samimi bir eleştiri şüphesiz ilim adamına en çok yakışan ve her türlü fikri gelişmenin önünü açan bir tutumdur. Eleştiri kültürünün gelişmesi ve bu mekanizmanın çalışır hale getirilmesi için üniversitenin bir özeleştiri yapma vakti gelmiştir. Bu konuda geliştireceği tavır kendi yapısı için olduğu kadar yerel ve ulusal problemlerin çözümüne de katkı sağlayacaktır.

5. SONUÇ

Bölgesel kalkınmada üniversitelere büyük görevler düşmektedir. Kalkınma her şeyden önce ekonomik, sosyal ve kültürel süreçleri içeren bir zihniyet meselesidir. Toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinde üniversitelerin gerek bilgi üretimi, gerekse bilinç oluşturma bakımından topluma etki etmeleri beklenir. Hayat akışına devam ettiği sürece değişim ve dönüşümler kaçınılmazdır. Üniversiteye düşen değişim ve dönüşüm süreçlerini ideal bir düzeye çıkararak yönlendirmek, kalkınma hedefleri konusunda ilgili kuruluşları bilgilendirmek ve bu kurumlarla işbirliğine gitmektir. Bulduğu bölge ve şehirlerde bilimsel otoriteyi temsil eden üniversiteler yerel ve evrensel bilgiyi buluşturan mekânlardır. Bu açıdan bölge üniversitelerinin yerel problemlerden hareketle tüm insanlığın problemleri ile ilgilenmeleri gerekir.

Ülkemiz gelişmekte olan bütün ülkeler gibi, iç içe geçmiş, karmaşık problemlerle boğuşmaktadır. Üniversitelere düşen görev kendi buldukları bölgenin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi problemleri üzerine kafa yormak, bu problemlerin çözümü için birtakım faaliyetlerde bulunmaktır. Bu uğraş aynı zamanda üniversitenin kendi rolünü ve etkinliğini artırabileceği önemli bir fırsat olarak önümüzde durmaktadır. Üniversite eğitim-öğretim faaliyetleri ve bilimsel araştırmalar dışında ekonomik, sosyal ve kültürel hayatın problemleri üzerinde derinlemesine incelemeler yapar ve bunların çözümü için bazı teknikler geliştirir. Ayrıca toplumsal ve kültürel devamlılığı sağlayabilmek için topluma ait geçmiş değerleri ortaya çıkarmaya çalışır. Ancak bu faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için üniversitenin öncelikle bir bilim siyaseti geliştirmesi ve ideal bir tasavvur etrafında toplumun geleceğini inşa etmesi gerekir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde üniversite resmi ve sivil kurumlarla birlikte hareket eder, gerektiğinde bu kurumlarla işbirliği yaparak onlara rehberlik etmekten geri kalmaz. Bütün bu faaliyetler sırasında üniversitenin eleştiri görevinden kaçınmaması gerekir. Çünkü olumlu ve yapıcı eleştiri işlerin doğru ve sağlıklı bir şekilde yapılmasını temin eder, yanlışlıklardan da vazgeçilmesini sağlar.

KAYNAKÇA

- Adem, M. (2008). *Çağdaş üniversite mi medrese mi?*, Ankara: Phoenix.
- Bolay, S. H. (2011), Çağdaş üniversitede neler önem kazanmaktadır?. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(I), 105-112.
- Çalış, H. Ş. (2013). Üniversite üzerine (mülakat). *Muhafazakâr Düşünce*, 35(9), 133-166.
- Çiçek, H. (2016). *Dünyada ve Türkiye'de Üniversite - Üniversite: Hakikat Arayışının Mekânı*, Ankara: Bayburt Üniversitesi.
- Çoban, G. İ. (2016, 27 Şubat). Üniversite nedir? Üniversiteli olmak nedir?. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2016, <https://prezi.com/qd8xq1m6kccck/universite-nediruniversiteli-olmak-nedir/>

- Dalğar, H., TUNÇ H. ve KAYA, M. (2009). Bölgesel kalkınmada yükseköğretim kurumlarının rolü ve bucağ örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, 1, 39-50.
- Demir, R. (2008). *Üniversitelerin dünü bugünü*, Ankara: Palme.
- Duralı, Ş. T. (2015). Bir üniversite tasavvurundan bahsetmek. *Dergâh Dergisi*, 308, 12-17.
<http://www.oecd.org/regional/regional-policy/regionaldevelopment.htm> (Erişim tarihi: 25 Ağustos 2016).
- Ildırar, M. (2004). *Bölgesel kalkınma ve gelişme stratejileri*, Ankara: Nobel.
- Günel, İ. (2013). *50 soruda üniversite*, İstanbul: Kayhan.
- Kara, İ. (2010). Üniversite ve şehir. *Kırklareli Üniversitesi Söyleşileri*, (13.05.2010).
- Komsuoğlu, B. (2006). *Üniversiteler, sorunlar, öneriler*. Kocaeli: Kocaeli Üniv. Yay.
- Linqvist, M. (2012), The Roles of universities in regional development. *Nordregio News Publication*. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2016, <http://www.nordregio.se/en/Metameny/Nordregio-News>
- Önal, M. (2016). *Dünyada ve Türkiye’de Üniversite: Medeniyet ve Diriliş Kavramları Bağlamında Sezai Karakoç’un Üniversite Telakkisi*, Ankara: Bayburt Üniversitesi.
- Öztürk, S., Torun, İ. ve Özkök, Y. (2011). Anadolu’da kurulan üniversitelerin illerin sosyo-ekonomik yapılarına katkıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Dergisi*, 16, 145-158.
- Ülgener, S. F., (2006). *Makaleler*. İstanbul: Derin.